

Kulturmiljöprogram Emmaboda kommun
Sutaremåla

Läsanvisning för områdesbeskrivning i kulturmiljöprogram

Emmaboda kommuns reviderade kulturmiljöprogram färdigställdes 2016 och består av 65 områdesbeskrivningar, en för varje miljö som inventerats inom projektet. Inom projektet har även GIS-information avsedda för kommunens handläggarkartor tagit fram. Fördelningen av antalet miljöer mellan socknarna ser ut som följande: Algutsboda socken – 19 miljöer, Långsjö socken – 19 miljöer och Vissefjärda socken – 24 miljöer. Därutöver har områdesbeskrivningar även tagits fram för tätorterna Lindås och Emmaboda. Nedan följer en beskrivning av områdesbeskrivningarnas upplägg och anvisningar hur de bör läsas.

Kartan

Områdesbeskrivningarna inleds med en karta över den aktuella miljön med olika markeringar som ger information om området och dess kulturhistoriska värden – huvudområde, kärnområde, fornlämningar och övrig kulturlämning.

- *Huvudområden* är områden med kulturhistoriska värden. De bidrar till förståelsen för området, genom att belysa ortens landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling. I nästan alla bymiljöer finns områden i byns utkant som historiskt haft ekonomisk betydelse, som exempelvis madängar med madhus, fiskevatten, kvarnplats eller andra områden som besitter kulturhistoriska värden.
- *Kärnområden* är mindre områden inom miljön med särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.
- *Fornlämningar eller potentiella fornlämningar* anger ett utdrag av de lämningar som finns registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, (FMIS). De lämningar som redovisas på kartan har någon av följande antikvariska bedömningar i FMIS: "fornlämning", övrig kulturhistorisk lämning" eller "bevakningsobjekt". Fornlämningar skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- *Övrig kulturlämning* anger andra kulturhistoriska objekt och lämningar som upptäckts i samband med inventeringsarbetet, men som inte är registrerade i FMIS, exempelvis en vällagd stenmur, odlingsrösen, en husgrund, en linugn eller en förfallen byggnad.

Kulturhistorisk värdeklassning

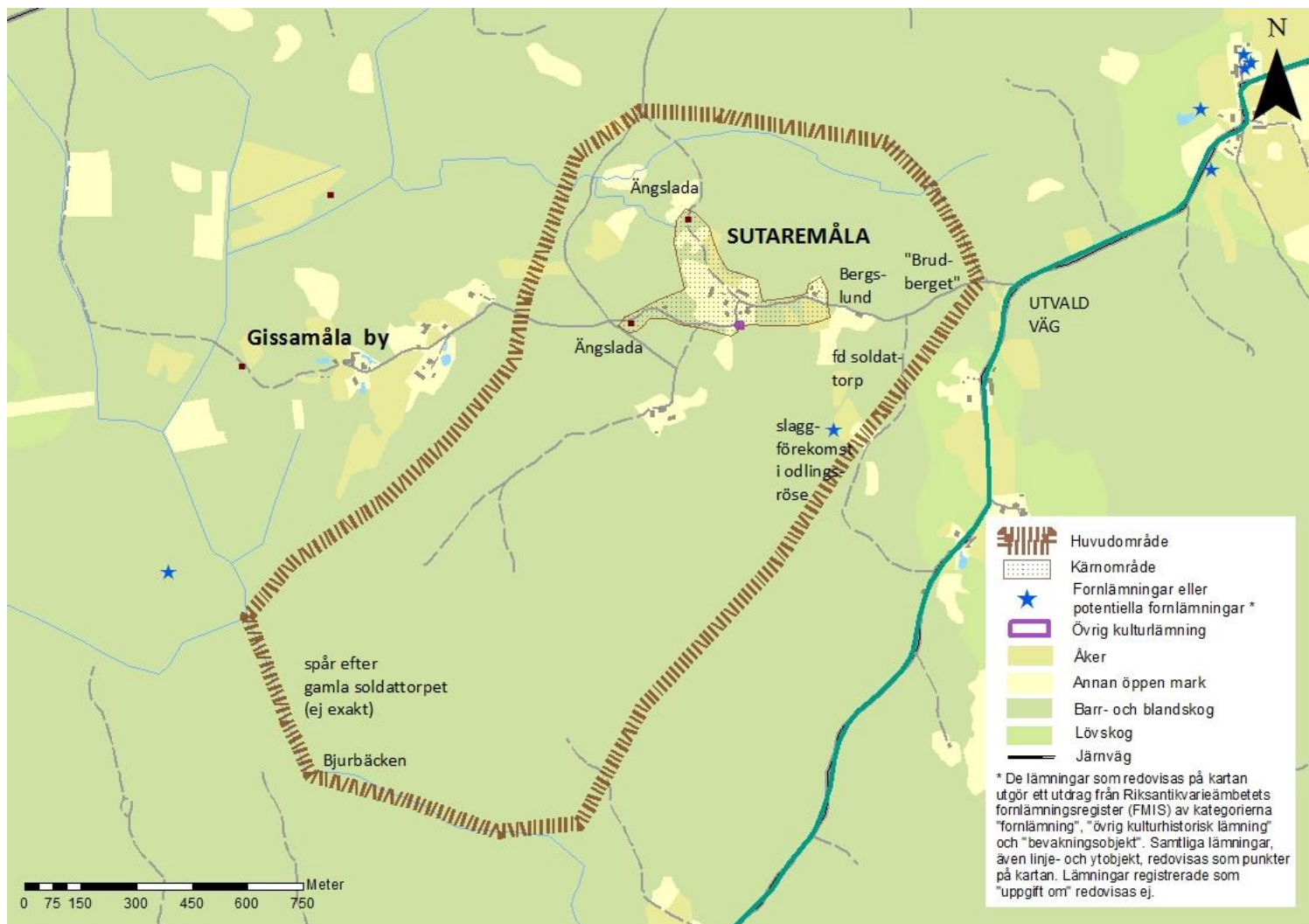
Under kartan anges vilken *kulturhistorisk klassning* miljön har i skala 1–3. Värdeklassningen är kopplad till huvudområdet, med undantag av Lindås och Emmaboda där klassningen istället knutits till respektive kärnområde.

- Klass 1 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett regionalt eller nationellt perspektiv. Här ingår de områden som utgör miljöer av riksintresse för kulturmiljövården och som är skyddade av Miljöbalken, de nationellt uppmärksammade glasbruksorterna och platser tydligt förknippade med författaren Vilhelm Moberg samt ett fåtal andra miljöer som är av mycket stort kulturhistoriskt värde för kommunen.
- Klass 2 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett kommunalt perspektiv.
- Klass 3 – miljön har ett visst kulturhistoriskt värde och är intressant ur ett kommunalt eller lokalt perspektiv. Ofta finns det omständigheter i miljön som otvivelaktigt dess kulturhistoriska värden, exempelvis igenväxning av odlingslandskapet, ombyggda eller moderniserade byggnader, riven bebyggelse.

I den efterföljande färgtutan redovisas miljöns anknytning till kulturmiljöprofilens teman, vilket illustrerats med block i olika färger.

Själva texten i områdesbeskrivningarna inleds med en ingress, vilken utgör en sammanfattande värdebeskrivning av miljön där de viktigaste värdena omnämns. Därefter följer en övergripande beskrivning av huvudområdet och objekt av särskilt värde som ligger inom detta, det vill säga utanför kärnområdet, samt en värdebeskrivande text om kärnområdet med de objekt som ligger inom detta. Textavsnittet avslutas med en litteraturlista.

Därefter följer tre punktlister; "Särskilt värdefulla karaktärsdrag, områden och objekt", redovisning av "Befintligt skydd" som finns för miljön och "Antikvariska rekommendationer och förslag till skydd". Områdesbeskrivningarna avslutas med historiska kartor och ett stort antal nytagna bilder med bildtexter som i stor utsträckning innehåller fastighetsbeteckningar.

SUTAREMÅLA

Klass 2

Skogslandets jordbruk: Helheten med bebyggelsen samlad på ett ålderdomligt sätt i en klunga vid den krokiga vägen, ladugårdar i skiftesverk, timrad bod av 1700-talstyp, brännvinsbränneri samt två ångslador. Odlingsrösen, hamlade träd och "Lindbacken".

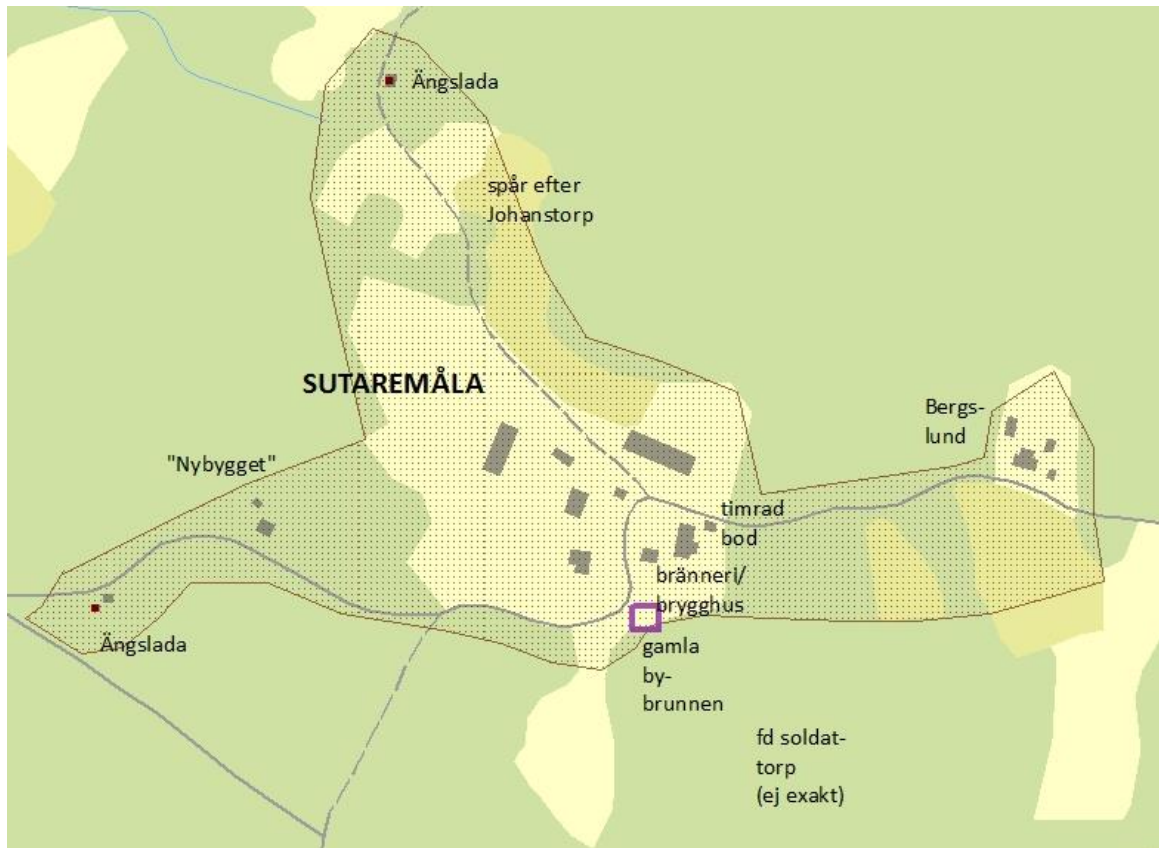
Vilhelm Moberg: Berättelsen om *Brudberget* och andra i VM litteratur.

Övriga berättelser: Om de två soldattorpen och soldaternas levnadsöden.

Två författare/journalister, som båda jobbar/jobbat på tidningen Barometern, är födda i byn: Bengt Johansson och Kenneth "Flanören" Ottosson.

Beskrivning

Sutaremåla, eller Suttaremåla som också används, är en för kommunen medelstor by med fem gårdar. Bostadshusen på gårdarna är främst faluröda och ger på håll en ålderdomlig prägel. Tre av bostadshusen är salsbyggnader och ett en parstuga. Ladugårdar och ekonomibyggnader är uppförda i skiftesverk medan bostadshusen är knuttimrade. Ladugårdarna har rutnät av trögaller i gavelspetsarna, karaktäristiskt för kommunen. Tre av gårdarna som ligger tätt vid den slingrande byvägen ger karaktär åt byn. Alla gårdarna som bildades efter skiftet på 1820-talet finns kvar än idag, även om flera av husen byggts om eller byggts nya. Ålderdomliga är de båda ängsladorna, timrad bod och ett bränneri/brygghus. En av gårdarnas ladugårdar har brunnit ner (Sutaremåla 1:13) och på en annan gård har bostadshuset brunnit (Sutaremåla 1:11), men ladugården står kvar. Den gamla vägen genom byn är i samma läge som på 1820-talet.

Det finns ännu några spår efter byns äldsta soldattorp i form av stenmur mot gränsen till Gudarsmåla och rester av åkerlycka och uppodlad mosse. Den siste soldaten här hette Sven Krona, och gav därför namn åt *Kronans lycka*. Stugan på *Bergslund* har inte varit torp utan betecknades som lägenhet. Huset byggdes om på 1930-talet och är alltså bevarat exteriört från den tiden. Till stället hör även ett uthus, som kan ha varit ladugård förr i tiden. En av flera

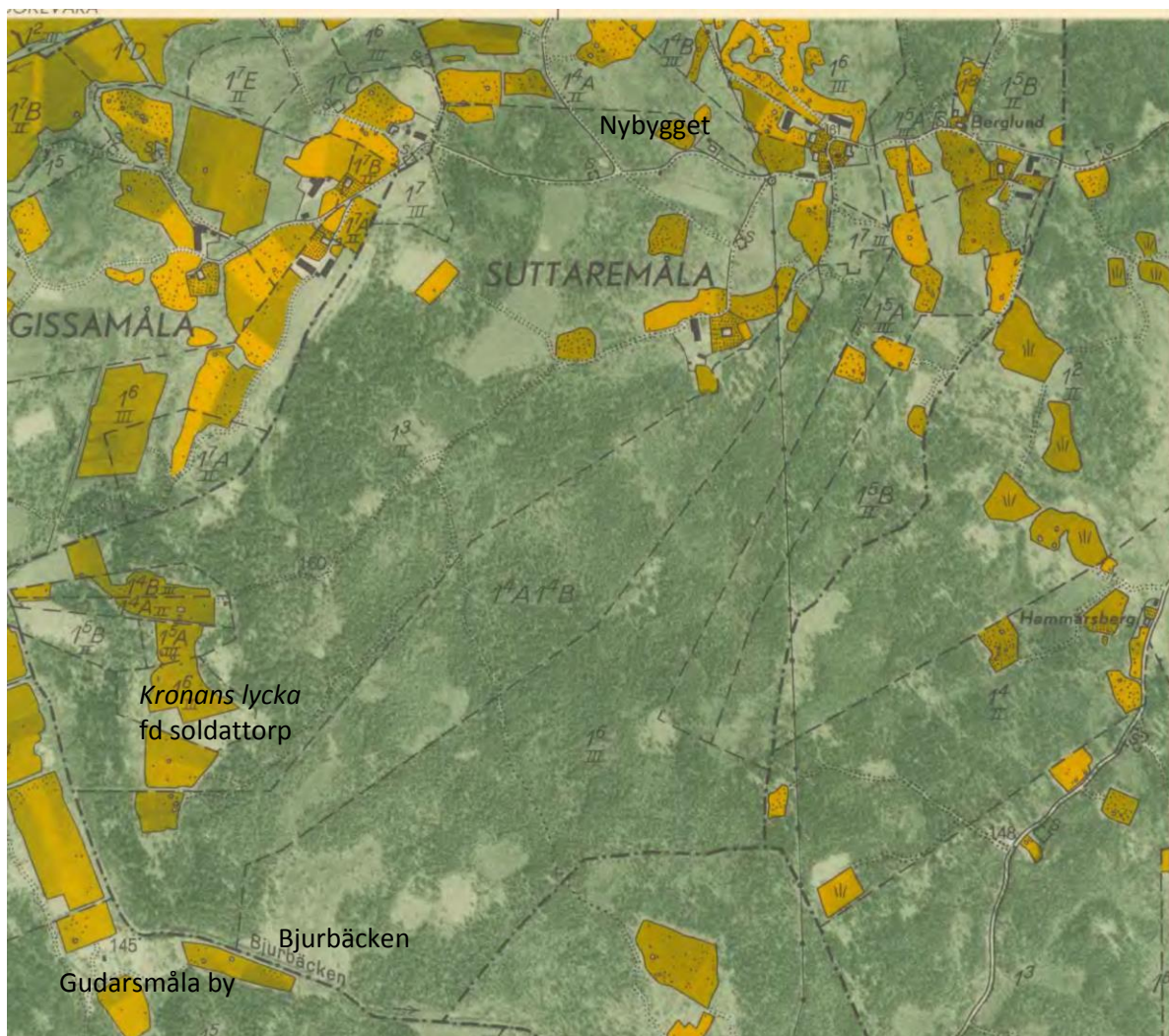
backstugor, ursprungligen utan egen mark, som också finns kvar är *Nybygget*. På 1910-talet friköptes tomten runt om. Stugan är ett bra exempel på levnadsförhållandena före modern tid. Det är en mycket liten stuga, en klassisk enkelstuga med dörr och ett fönster. Dock är både byggnader och tomt i stort behov av underhållsåtgärder.

I sydöstra delen av byn finns en registrerad fornlämning i form av slaggförekomst i ett odlingsröse. I närhet ska ha funnits en "masugn", som sannolikt var en slaggvarp. Lämningen har nummer Algutsboda 61:1 och räknas som övrig kulturhistorisk lämning. Strax öster om byn, längs byvägen, ligger ett litet berg som kallas *Brudberget*, förknippat med en sägen om en brud som blev nedkastad av rövare, och om att hon går igen varje natt i fullmåne.

Ur laga skiftes karta ca 1820 samt ekonomiska kartan ca 1946. Lantmäteriets historiska kartor. Här ser man hur vägen går i samma läge och var soldattorpet Sutareholm låg sedan det flyttats fram till ett läge strax söder om byn ca 1810.

Ekonomiska kartan från ca 1946, Lantmäteriets historiska kartor.

Historik

Laga skifte genomfördes här på 1820-talet. Namnet kommer troligen från ordet sutare som betydde skomakare.¹ Det finns en sägen i släkten till gården 1:6 att den timrade boden byggdes av en kringresande man från Dalarna på 1700-talet.

Från 1682 fanns det ett soldattorp som låg en bit söder om byn. Sutaremåla var då huvudrote och Högelycke hjälprote. Förste soldaten hette Måns Persson. Hans efterträdare, som också hette Måns, deltog i Karl XII krig i Poltava, och dog antagligen där, då han aldrig mer kom hem.

¹ Algutsboda sockenbok nr I (1962)

Alla soldaterna som tjänstgjorde och bodde här deltog i krig under 1700-talet. Den siste soldaten som bodde här var Sven Krona, som bland annat deltog i Finska kriget 1808–09². Krona deltog även 1813–14 i sluttampen av kriget mot Napoleon. Han överlevde kriget men fick senare avsked för "giktvärk och kroppssvaghet". Han dog 49 år gammal 1837. I början av 1800-talet flyttades soldattorpet fram till södra delen av byn, och fick namnet *Sutareholm*. Soldaten Karl Jarl tjänade roten mellan 1866 och 1897. Förutom soldat var han också fjärdingsman, slaktare och affärsman. Han sägs ha varit en färgstark person. Han köpte t ex upp potatis billigt från bönder och körde med häst och vagn till Kosta, där han sålde i påsar till glasarbetarna³. När indelningsverket upphörde 1902 såldes stugan till Högahult, där den uppfördes som kokhus. Ladugården revs 1919 och 1922, och brunnen fylldes igen efter att en ko ramlat i och drunknat.

Utsnitt ur karta från 1821 visar byn schematiskt samt ordet Soldatåker söder om byn.

På lägenheten *Bergslund* strax öster om byn har funnits tre stugor. Den första byggdes av en bonde i byn, Karl Sääv, för att bo i på äldre dagar. Efter honom bodde ogifta Krestina Jonasdatter (dotter till en soldat Roos) här. Hon hade en oäkta son som var statare i Skåne. Hon fick fattighjälp, och slutade sina dagar på fattigstugan i Lidahult. Den andra stugan byggdes av August Thelander, som öppnade lanthandel här. Den drevs ca 1880 till 1892, de sista åren av Thelanders son⁴. Efter dem köptes stugan av småskollärare Anna Larsson. Hon jobbade i Kallinge och gick den åtta mil långa vägen för att bo här på loven. Hon bodde här till

² Det sägs att han när han återvände till soldattorpet efter tre års krigstjänst i Finland hörde bäbisskrik utanför stugan, och väl inne fick se att hustrun fött ett barn. Fadern kunde ju inte vara han, utan visade sig vara en av hemmansägarna i byn.

³ Soldaten Karl Jarl sägs ha varit "Smålands största häst". Den var så stor att den inte fick plats i soldattorpets lilla ladugård, utan fick stallas i den stora ladugården i Gudarsmåla.

⁴ Det berättas att August Thelander försvann en mörk oktoberkväll 1890, efter att han besökt Bökevara. Han ska ha gått vilse och hittats död dagen efter, med en brödkaka under armen.

slutet av 1930-talet. Det är denna stuga som har funnits kvar här, medan de två övriga förvunnit. Den tredje stugan, uppe på själva berget, kallades *Beatesberg*. Själva stugan flyttades hit av Anna Larsson på 1890-talet för att hennes syster Kristina, med make Carl Jonasson, *Calle på Skänken*, skulle ha någonstans att bo. Själva huset ägdes tidigare av Beata Niklasson och låg då på Lisalyckan i Sutaremåla. Den lilla stugan var bebodd in på 1950-talet och stod sedan öde innan den revs. En annan stuga som finns kvar, i västra delen av byn, är *Nybygget*, som uppfördes på 1860-talet av en Kristina Ny. Hon slog sig ner här efter att i ungdomen enligt uppgift ha tjänat hos ”fint folk”. Hon började ta emot förskolebarn här, mot arvode, och undervisa dem i läsning och skrivning.

Övrigt

I Vilhelm Mobergs roman *Soldat med brutet gevär* skildras hur Vilhelm Mobergs alter ego Valter Sträng vid Sutaremåla vägsäl gör upp med kamraten som trakasserar honom för att han var iklädd mammas omoderna ”mormorskängor” på konfirmationen.

Två författare/journalister, som båda jobbar/jobbat på tidningen *Barometern*, är födda i byn: Bengt Johansson och Kenneth ”Flanören” Ottosson.

Litteratur

Sutaremåla, sid 105, Algutsboda sockenbok nr VI (1984)

Laga skifte genomförs i Sutaremåla, sid 45, Algutsboda sockenbok nr IV (1977)

Sutaremåla – min barndoms by, sid 425, Algutsboda sockenbok nr XIV (2008)

Pojken från Sutaremåla som blev flanör i Kalmar, sid 94, Algutsboda sockenbok nr XV (2010)

En tröska och en tröskdag i Sutaremåla, sid 157, Algutsboda sockenbok nr XIII (2006)

Betydelsefulla karaktärsdrag, områden och objekt:

- Bebyggelsens placering centralt i byn i klunga nära byvägen, som markerar läget för tiden före skiftet. Även exempel på gård i läge från tiden efter skiftet på 1820-talet.
- Tre av fyra mangårdsbyggnader är traditionellt utformade med faluröd locklistpanel och vita fönster. Äldre ekonomibygnader och ladugårdar i skiftesverk.
- Timrad bod av 1700-talskaraktär, välbevarad, ålderdomlig
- F.d. bränneri / brygghus m.m.
- Två bevarade ängslador / madhus.
- Äldre, grusbelagda byvägar och deras sträckningar inom huvudområdet. Stenmurar, vägstenar och hamlade träd i vägmiljön.
- Den gamla gemensamma bybrunnen.
- Den öppna ängs-, hag- och åkermarken centralt i byn med stenmurar, röjningsrösen, trädgårdsgårdar, trädbevuxna röjningsrösen och hamlade träd. Öppenheten och ägoindelningarna.
- Flera lämningar efter olika soldattorp.
- Bevarad torpmiljö.
- Närheten till Bjurbäcken och dess öppna mader.

Befintligt skydd

- **Fornlämningar** skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). En ny lag trädde i kraft 1 januari 2014, vilken bl.a. innebär att *lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna, samt tillkommit innan år 1850*, är skyddade. Detta medför att till exempel alla torp-/kvarnlämningar uppförda innan 1850 numera är skyddade. Fornlämningsregistret är under bearbetning. De på kartan med blå stjärnor markerade fornlämningarna utgår från bedömningar gjorda utifrån den tidigare Kulturminneslagen, fornminnesregistret, fornsök. Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- **Alla byggnader** omfattas av **varsamhetskravet i Plan- och Bygglagen**. Detta innebär att ändring av en byggnad alltid ska utföras varsamt, så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. (PBL 8 kap 17 §). Varsamhetskravet gäller både exteriört och interiört.

- **Särskilt värdefulla byggnader** och områden får inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §). Även underhållet av en byggnad ska anpassas till dessa värden och till omgivningens karaktär (PBL 8 kap 14 §).
- Värdefulla småmiljöer i jordbrukslandskapet, som till exempel åkerholmar, odlingsrösen, stenmurar och alléer, omfattas av **biotopskydd** enligt miljöbalken. Det innebär att de inte får tas bort eller skadas. (MB, 7 kap)
- En utpekad värdefull **vägmiljö** inom projektet "Vägen som kulturarv", framtaget av Länsstyrelsen i Kalmar län och Trafikverket, passerar strax öster om byn.

Rekommendationer och förslag till skydd

- **Kärnområden** är känsliga för förändringar och bör betraktas som kulturhistoriskt **särskilt värdefulla bebyggelseområden** enligt Plan- och bygglagen (PBL 8 kap 13 §). Fastighetsägare bör informeras om detta och vad det innebär. Områdena och deras byggnader får förändras, men inte rivas eller förvanskas. Husen ska underhållas så att de särskilda värdena och byggnadernas ursprungliga karaktär bevaras. Fasad- och takmaterial, utförande och kulörer samt äldre detaljer som dörrar och fönster bör bevaras, såvida det inte handlar om rena skyddsåtgärder, ex. täckning av överloppsbyggnader med plåttak.
- Inom **kärnområdena** bör nybyggnader och tillbyggnader anpassas till områdenas kulturmiljö vad gäller placering, skala, material och färgsättning. Mer omfattande förändringar inom kärnområdet bör föregås av en **antikvarisk förundersökning**. Vid lovgivning och planläggning bör särskild antikvarisk hänsyn tas i dessa områden, vilket kan motivera att särskilda antikvariska kunskapsunderlag upprättas.
- Det är önskvärt att **planbestämmelser**, d.v.s. detaljplan eller områdesbestämmelser, upprättas för alla kärnområden. I områdesbestämmelserna bör en generell lovplikt införas för rivning, för åtgärder som avsevärt påverkar befintliga byggnaderna yttre utseende samt för åtgärder avseende ekonomibyggnader. Bebyggelsens kulturhistoriska värden bör i områdesbestämmelserna skyddas genom varsamhetsbestämmelser eller skyddsbestämmelser.
- Inom **huvudområdet** bör hänsyn tas till området kulturhistoriska värden. Gårdarnas byggnader med uthus och ekonomibyggnader som berättar om gånga tiders levnadsvillkor är viktiga. Ängsladorna tillhör denna äldre typ av ekonomi. Skyddsåtgärder som inte är traditionella material kan användas, t ex plåttak. Nybyggnader och tillbyggnader bör anpassas till områdenas kulturmiljö vad gäller placering, skala, material och färgsättning.
- **Huvudområdets öppna odlingslandskap** har kulturhistoriskt bevarandeintresse. Åkerbruk, betesdrift samt skötsel av landskapselement i området bör främjas, i synnerhet i områden nära den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen, fornlämningar och andra

kulturhistoriskt värdefulla landskapselement som stenmurar och rösen. Hamlade träd bör hamlas regelbundet.

- **Gamla vägar** inom huvudområdet bör värnas vad gäller sträckning, bredd och detaljer som hör vägmiljön till. Grusvägar bör ej asfalteras eller ytterligare dras om. För att behålla den ålderdomliga karaktären bör vägen behållas grusad inom kärnområdet.
- En dokumentation av byns bebyggelse är önskvärd.
- En informationskampanj om kulturhistoriska värden och byggnadsvård mot fastighetsägare inom kärnområdena är önskvärd.
- Skyltning förslås till flera intressanta platser: *Brudberget*, de två generationerna soldattorp, ängsladorna m.fl. platser.
- Flera övergivna platser med historia bör övervägas att få status som fornlämning, t.ex. *Brudberget*, brunnar, grunder, stenmurar och rösen som hört till en särskild bebyggelsemiljö, t ex soldattorpen m.m.

Hamlade träd, slingrande grusväg och faluröd bebyggelse. (Suttaremåla 1:6)

En av gårdarna med traditionell parstuga samt unikt f.d. brännvinsbränneri/bryggghus med galler. (Suttaremåla 1:6)

Detaljer på bränneriet. (Suttaremåla 1:6)

Den gamla timrade boden på Suttaremåla 1:6.

Detaljer på den timrade boden. Dörrlåset i trä är unikt.

Krokar av grenar för förvaring på vinden. Taket är ett åstak.

*Traditionell ladugård ligger på andra sidan vägen, med luftningsgaller typisk för kommunen.
(Suttaremåla 1:6).*

Den gemensamma bybrunnen finns ännu kvar på sin ursprungliga plats. Intill finns spåren av den stig som tidigare ledde till soldattorpet Sutareholm. Lindar, hamlade träd och stora och små odlingsrösen finns kvar och minner om gångna tiders levnadsförhållanden. (Suttaremåla 1:6).

En ängslada vid de vackra ängsmarkerna. (Suttaremåla 1:6).

Lindbacken

Utsnitt ur karta från 1821, med Lindbacken utmed vägen norr om bebyggelsen.

En salsbyggnad mitt i byn och traditionell trädgård. (Suttaremåla 1:12).

(Suttaremåla 1:12).

En av gårdarna ägs idag av en tysk familj. (Suttaremåla 1:13).

Nybygget, där Kristina Ny tog emot små barn och lärde dem läsa och skriva. Ursprungligen backstuga utan mark. Till stugan hör även ett uthus (2013 i förfallet skick). (Suttaremåla 1:9).

Bergslund byggdes av August Thelander, en bonde från byn. Han öppnade lanthandel här, som drevs ca 1880 till 1892. Huset byggdes om på 1930-talet och är bevarad exteriört sedan den tiden. Till stället hör även ett äldre uthus, kanske ursprungligen ladugård. (Suttaremåla 1:8).

En av de utskiftade gårdarna. Moderniserad 2013. (Suttaremåla 1:3).

Brudberget strax nordost om byn är förknippat med en sägen om en brud som blev nedkastad från berget av rövare – så att hon dog på sin bröllopsdag.

En av byns två bevarade ängslador (någon gång ombyggd till garage). (Suttaremåla 1:3).

Länsstyrelsen
Kalmar län